

G'AZNACHILIK TIZIMI ORQALI VALYUTA TUSHUMLARINI BOSHQARISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Parpiboeva Shahzoda Azimjon qizi

O'zbekiston Respublikasi Bank-moliya akademiyasi magistranti

E-mail: mashkuraparpiboyeva@gmail.com

*(3-sho'ba. Bank sektorida sun'iy intellekt va FinTech: tadbirkorlikni
moliyalashtirishning zamonaviy mexanizmlari)*

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20196910>

Raqamli iqtisodiyot sharoitida davlat moliyasini samarali boshqarish makroiqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning strategik omillaridan biri hisoblanadi. Davlat byudjetiga kelib tushadigan valyuta tushumlari hajmining ortib borishi, tashqi iqtisodiy aloqalarning kengayishi hamda investitsion jarayonlarning faollashuvi g'aznachilik tizimining funksional imkoniyatlarini kengaytirishni talab etmoqda. Ayniqsa, eksport operatsiyalari, xalqaro moliya institutlari kreditlari, grant mablag'lari va investitsion loyihalar doirasidagi valyuta oqimlarini samarali boshqarish davlat moliyaviy barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Hozirgi amaliyotda valyuta tushumlarini boshqarish jarayoni bank tizimi va g'aznachilik organlari o'rtasidagi axborot almashinuvi asosida amalga oshiriladi. Biroq ma'lumotlarning kechikib uzatilishi, axborot tizimlarining fragmentarligi, inson omiliga bog'liq xatolar hamda real vaqt monitoring mexanizmlarining yetarli darajada rivojlanmaganligi byudjet likvidligini boshqarishda muayyan cheklolarni yuzaga keltirmoqda. Shuningdek, valyuta kurslarining yuqori o'zgaruvchanligi byudjet daromadlari prognozining aniqligiga salbiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Valyuta tushumlarini samarali boshqarish quyidagi kompleks yo'nalishlarni qamrab oladi: tushumlarni aniq hisobga olish, ularni maqsadli taqsimlash, konvertatsiya jarayonlarini optimallashtirish, valyuta risklarini boshqarish hamda prognozlash mexanizmlarini takomillashtirish. Mazkur jarayonlarda sun'iy intellekt, Big Data va FinTech texnologiyalaridan foydalanish davlat moliyasini boshqarish samaradorligini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

G'aznachilik tizimida FinTech yechimlarini joriy etish banklar bilan o'zaro hisob-kitoblarni tezlashtiradi, inson omiliga bog'liq xatolarni kamaytiradi hamda ma'lumotlar shaffofligini oshiradi. API texnologiyalari orqali tijorat banklari, bojxona va soliq organlari bilan integratsiyalashgan axborot almashinuvi yo'lga qo'yilishi zarur. Bu esa valyuta tushumlarining kelib tushishidan tortib, ularning byudjetda aks ettirilishigacha bo'lgan jarayonni to'liq raqamlashtirish imkonini beradi.

Takomillashtirilgan mexanizmning iqtisodiy samaradorligi quyidagi natijalarda namoyon bo'ladi: birinchidan, byudjet likvidligi barqarorlashadi; ikkinchidan, valyuta tushumlari ustidan nazorat kuchayadi; uchinchidan, prognozlash aniqligi

oshadi; to'rtinchidan, davlat moliyasini boshqarishda shaffoflik ta'minlanadi. Natijada davlat moliyaviy resurslaridan foydalanish samaradorligi ortadi hamda makroiqtisodiy barqarorlik mustahkamlanadi.

Shuningdek, kichik biznes va tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlashda ham ushbu mexanizm muhim ahamiyat kasb etadi. Chunki davlat byudjeti daromadlarining barqarorligi investitsion dasturlarni moliyalashtirish, subsidiya va grant ajratish jarayonlarining uzluksizligini ta'minlaydi. Bu esa tadbirkorlik muhitini yaxshilash va iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, g'aznachilik tizimi orqali valyuta tushumlarini boshqarish mexanizmlarini raqamli transformatsiya asosida takomillashtirish davlat moliyasini boshqarish samaradorligini yangi bosqichga olib chiqadi. Sun'iy intellekt, Big Data va FinTech texnologiyalarining joriy etilishi valyuta oqimlarini real vaqt rejimida monitoring qilish, risklarni kamaytirish va strategik rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytiradi. Bu esa "O'zbekiston – 2030" strategiyasida belgilangan raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish maqsadlariga erishishda muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda g'aznachilik tizimida valyuta tushumlarini boshqarishning raqamli integratsiyalashgan modeli ishlab chiqildi hamda sun'iy intellekt asosida prognozlash va risklarni boshqarish mexanizmlarini joriy etish taklif etildi. Ushbu model bank tizimi, Markaziy bank, bojxona va soliq organlari bilan yagona axborot maydonida ishlashni nazarda tutadi.

Taklif etilayotgan mexanizm doirasida "Raqamli valyuta boshqaruvi moduli"ni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Mazkur modul quyidagi funksional bloklarni o'z ichiga oladi:

- real vaqt rejimida valyuta tushumlarini monitoring qilish;
- tushumlarni manbalar kesimida avtomatik tasniflash;
- konvertatsiya jarayonlarini optimallashtirish;
- AI asosida qisqa va o'rta muddatli prognozlash;
- valyuta risklarini aniqlash va ogohlantirish tizimi.

Sun'iy intellekt algoritmlari eksport tushumlari, import to'lovlari va tashqi qarz to'lovlari o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash orqali byudjet likvidligini boshqarishda yuqori aniqlikdagi prognozlarni ta'minlaydi. Bu esa davlat xarajatlarini rejalashtirishda va tashqi majburiyatlarni o'z vaqtida bajarishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Valyuta risklarini boshqarish maqsadida forward elementlari, konvertatsiya vaqtini optimallashtirish hamda kurs tebranishlari yuzasidan avtomatik signal tizimini joriy etish taklif etiladi. Bu mexanizm kurs o'zgarishlari natijasida yuzaga keladigan yo'qotishlarni kamaytiradi va moliyaviy barqarorlikni mustahkamlaydi.

Taklif etilayotgan kompleks modelning asosiy ustunliklari quyidagilardan iborat:

1. Byudjet likvidligini real vaqt rejimida nazorat qilish imkoniyati;
2. Prognozlash aniqligining oshishi;
3. Valyuta risklarining minimallashtirilishi;
4. Axborot shaffofligi va hisobdorlik darajasining ortishi;
5. Davlat moliyasini boshqarishda raqamli transformatsiya jarayonining jadallashuvi.

Quyida g'aznachilik tizimida valyuta tushumlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish bo'yicha taklif etilayotgan asosiy yo'nalishlar keltiriladi.

1-jadval.

G'aznachilik tizimida valyuta tushumlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish yo'nalishlari

N ^o	Amaldagi holat	Muammo	Taklif etilayotgan yechim	Kutilayotgan natija
1	Ma'lumotlar kechikib uzatiladi	Likvidlik rejalashtirishda xatolik	Real vaqt monitoring tizimi	Tezkor va aniq boshqaruv
2	Risklar qo'lda baholanadi	Inson omiliga bog'liqlik	Sun'iy intellekt asosida risk tahlili	Valyuta risklarini kamaytirish
3	Tizimlar o'zaro integratsiyalashmagan	Ma'lumot takrorlanishi	Yagona raqamli platforma	Shaffoflik va tezkorlik
4	Prognozlash an'anaviy usulda	Past aniqlik darajasi	Mashinaviy o'rganish modellari	Yuqori aniqlikdagi prognoz

Manba: Muallif tomonidan g'aznachilik tizimi faoliyati va raqamli moliya boshqaruvi amaliyoti asosida ishlab chiqilgan.

Taklif etilayotgan mexanizm doirasida valyuta tushumlari bo'yicha "raqamli monitoring paneli"ni joriy etish maqsadga muvofiqdir. Ushbu panel orqali tushumlar manbalari, ularning hajmi, konvertatsiya darajasi va byudjetga yo'naltirilishi onlayn kuzatib boriladi. Bu esa davlat moliyaviy oqimlarining shaffofligini ta'minlaydi.

Shuningdek, valyuta risklarini boshqarish uchun "aqlli signal tizimi"ni joriy etish taklif etiladi. Mazkur tizim valyuta kurslaridagi keskin o'zgarishlarni aniqlab,

g'aznachilik organlariga ogohlantirish yuboradi. Natijada konvertatsiya va taqsimlash jarayonlari optimal vaqtda amalga oshiriladi.

G'aznachilik tizimida FinTech yechimlaridan foydalanish kichik biznes va tadbirkorlik subyektlari uchun ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Chunki davlat byudjeti likvidligi barqaror bo'lsa, davlat dasturlari doirasidagi moliyalashtirish jarayonlari uzluksiz amalga oshiriladi. Bu esa tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi.

Xulosa qilib aytganda, g'aznachilik tizimi orqali valyuta tushumlarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirish davlat moliyasining barqarorligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi. Sun'iy intellekt, FinTech va zamonaviy raqamli texnologiyalarni joriy etish orqali valyuta oqimlarini real vaqt rejimida monitoring qilish, risklarni kamaytirish va yuqori aniqlikdagi prognozlash imkoniyati yaratiladi. Bu esa davlat byudjeti ijrosining samaradorligini oshirishga, moliyaviy intizomni mustahkamlashga va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 30-yanvardagi PF-16-son Farmoni "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirining 2024-yil 27-dekabrda 490-son buyrug'i.
3. O'zbekiston Respublikasi Byudjet kodeksi. – Toshkent, 2023.
4. O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi. Davlat byudjeti ijrosi to'g'risidagi yillik hisobotlar. – Toshkent, 2022–2024.
5. Mishkin F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. – Pearson Education, 2021.
6. Schilirò D. Artificial Intelligence in Financial Markets. – Journal of Risk and Financial Management, 2022.
7. Arner D., Barberis J., Buckley R. FinTech and RegTech in a Nutshell. – Wiley, 2023.
8. World Bank. Treasury Management and Financial Digitalization Report. – Washington DC, 2022..

